

פרשת תרומה

מן המותר בפיו

[א]

במלאכת המשכן

וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת. ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים.

משי לעבודת המשכן

כ' רבינו בחיי וז"ל ולא מצינו משי בנדבת המשכן, לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור, וכענין שאמרו בתחש. וצבע תולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכם עכ"ל. מקורו הוא במס' שבת (כח,ב) אמר רב אדא בר אהבה תחש שהיה בימי משה קמבעיא ליה טמא היה או טהור היה. אמר רב יוסף מאי תיבעי ליה תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד.

אבל עי' בדברי האבן עזרא (כה,ד) עה"פ תולעת שני, שמביא שבעבור תולעת אמרו רבים כי הוא משי. הרי לן שחולק על רבינו בחיי וסובר שבאמת משי היה במלאכת המשכן. וההיא דלא הוכשר וכו', צ"ל שלמסקנת הגמ' לא מיירי אלא בתפילין, כדאיתא התם ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא לתפילין. תפילין בהדיא כתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיו מן המותר בפיו אלא לעורן. והאמר אביי שין של תפילין הלכה למשה מסיני. אלא לכורכן בשערן ולתופרן בגידן. הא נמי הלכה למשה מסיני הוא דתניא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני נכרכות בשערן ונתפרות בגידן, **אלא לרצועות.**

עי' בספר נחל קידומים (לחיד"א) בפרשתנו שמביא בשם שו"ת גינת וורדים (או"ח כלל ב,ט) שע"כ הסה"ת והרא"ש שמתירין לתפור ס"ת בחוטי משי חולקים על רבינו בחיי. והטעם משום שסוברים שהמשי אינו אלא מריר התולעת ואין לו טעם והוי כעפרא בעלמא, ולכן שפיר הוי מן המותר בפיו. ויש לדון על דבריו טובא, שהרי החת"ס בשו"ת או"ח סי' לט' מוכיח משבת (קח,א) שאינו תלוי בהיתר אכילה בפועל אלא ב"מין" טהור. וז"ל הגמ' תנו רבנן כותבין תפילין על גבי עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה **ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן** ונכרכות בשערן ונתפרות בגידן. אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה ואינו צריך לומר על גבי עור נבלה וטרפה שלהן ואין נכרכין בשערן ואין נתפרות בגידן. הרי לן שנבילה של טהורה אע"פ שאסור באכילה נחשב מן המותר בפיו. א"כ כאן שהמשי בא מדבר טמא אע"פ שעכשיו מותר באכילה עדיין נחשב אינו מן המותר בפיו. וכ"ה בנוב"ת או"ח סי' ג שהוכיח מהא **דאין נכרכין בשערן**, אע"פ שאין לך פרש גדולה מזו, שאין לשערות לא טעם ולא ריח, אפ"ה אסור משום דהוי מין טמא. (ועי' לקמן מש"כ לבאר דברי הכס"מ)

והיותר נראה שהם סוברים שלמסקנת הגמ' בשבת (כח,ב) ליכא כלל דין של מן המותר בפיו אלא ברצועות של תפילין, כמו שכתבנו בדעת האבן עזרא.

ועי"ע בפרדס יוסף בשם האבברבנל שתכלת וארגמן וכו' כולם משי. וצ"ע דזה נגד גמ' מפורשת ביבמות (ד,ב) תכלת עמרא (צמר), הרי לן שהיה עשוי מצמר ולא משי. ועוד דלדבריו ליכא כלאים בבגדי כהונה ומפורש בערכין (ג,ב) "והני כהנים הואיל ואשתרי

כלאים לגבייהו". הרי לן להדיא שיש כלאים בבגדי כהונה, וע"כ משום שתכלת הוי צמר ושש הוי פשתן.

ועי' בר"מ פ"ח מהל' כלי המקדש הל' יג' וז"ל וכל מקום שנאמר בתורה שש או בד הוא הפשתים והוא הבוץ ותכלת האמורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כעצם שמים שהוא פתוך מן הכוחל, הארגמן הוא הצמר הצבוע אדום ותולעת השני הוא הצמר הצבוע בתולעת. הרי לן להדיא דעת הר"מ שתכלת וגם ארגמן ותולעת שני הוי צמר. ואפילו הר"א שחולק אינו חולק אלא על ארגמן וז"ל א"א לי נראה ארגמן ארוג משני מינין או משלשה צבעין על כן נקרא ארגמן. ולכן תמה השדי חמד (מערכת חנוכה אות יד) על האברבנל שלא הביא דעת הר"מ.

תכלת מן החלזון

ועי"ש (בנחל קידומים) שהק' על הרבינו בחיי מהא שהשתמשו ב"תכלת" במלאכת המשכן אע"פ שנצבע מדם החלזון, וא"כ אינו מן המותר בפ"ך. עי"ש שרצה לתרץ עפ"י דברי שו"ת הר"ן סי' ע' שמתיר להשתמש בחומץ של יין נסך, להשחיר נעליים. נימוקו הוא שאע"פ שיש צד ד"חזותא" מילתא היא (מראה חיצוני נחשב לדבר) כאן מותר דהוי ליה זה וזה גורם. והשיג עליו בפר"ח יו"ד סי' קב שלפי הצד דחזותא מילתא היא, אז הוי כאילו האיסור בעין א"כלמה יש היתר של זה וזה גורם. ומביא החיד"א תירוץ של אחרונים, שחזותא הוי איסור קלוש ולכן בציור של זה וזה גורם מותר. ולפי"ז מיישב החיד"א הקושיא מתכלת, שגם בתכלת הוי זה וזה גורם שהרי עירבו בו עוד סממנים. וכ"כ להדיא בר"מ פ"ב מהל' ציצית הל' ב' וז"ל ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו, ובים המלח הוא מצוי ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין. א"כ כמו שהתיר הר"ן את החומץ נתיר אנחנו את התכלת.

אבל יש להעיר על דבריו שהרי רבינו בחיי הק' על עצמו מתולעת שני, ובפשטות גם דם התולעת שני עירבו עם סממנים אחרים כדי לעשות הצבע, א"כ ע"כ שרבינו בחיי חולק על הר"ן וסובר שאין כאן היתר של זה וזה גורם. א"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה מותר להשתמש בתכלת למלאכת המשכן.

עוד תי' החיד"א שהתכלת הגיע אתם ממצרים (כמבואר בשמ"ר) א"כ הואיל וכבר הותר לישראל שוב לא נאסר לגבוהה. ועי"ש שמדמה את זה להא דתנן במס' כלאים שצמר גמלים שטרפן עם צמר רחלים מותר לתפרם עם פשתן משום שכבר נתבטל הצמר רחלים. וה"ה כאן כבר הותר התכלת להדיוט, לכן מותר גם לגבוהה. לכאורה הדמיון לכלאים מרפסין איגרא, ששם הרי הצמר כבר נתבטל והוי כמו שאין כאן צמר, ולכן מותר בפשתן. אבל כאן לא היה "ביטול", אז מה בכך שהיה מותר להדיוט אבל עדיין אינו מן המותר בפ"ך, א"כ מי התירן לגבוהה.

החלזון דג או תולעת

ועי' בשו"ת נוב"ת או"ח סי' ג' שדן האם מותר למושח רצועות של תפילין בשומן דג טמא. ועי"ש שדן באריכות לגבי חזותא מילתא, ורצה להוכיח שחזותא לאו מילתא מהא דמצינו "תכלת" במשכן אע"פ שנעשה מהחלזון. אלא שתולה את זה במחלוקת הראשונים מה היה החלזון.

רש"י למס' סנהדרין (צא,א) ד"ה חלזון כ', שהיא תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת. ולפי דבריו הוי דבר טמא שתולעת טמא הוי, א"כ צ"ל שאין

קפידא לגבי הדין של מן המותר בפוך בחזותא. ולפי"ז גם אין בעיא במשיחת רצועות התפילין בשומן דג טמא.

אבל במס' מנחות (מד,א) כתוב, תנו רבנן חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת. א"כ יתכן דהוי מין דג. אבל עי' ברש"י שם שכתב שעולה מן הארץ. ומסביר בנו"ב משום דקאמר בברייתא "וברייתו דומה לדג" משמע שאינו דג ממש. ועי' ברש"י למס' מגילה (ו,א) חלזון עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים. משמע דהוי דג, שהרי עולה מן הים. נמצא שיש סתירות בשיטת רש"י במהות התכלת.

אבל עי' בר"מ פ"ב מהל' ציצית ה"ב וז"ל ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי. ולפי"ז יתכן שהיה דג טהור עם סנפירים וקשקשת. א"כ מיושב קושיית החיד"א איך השתמשו בתכלת למלאכת שמים. ועי' בשו"ת אבני נזר או"ח סי' טו שמדייק בדברי הר"מ, שבהל' ציצית כ' שתכלת צובעים מדם חלזון. ואילו בהל' כלי המקדש אינו מזכיר שהתכלת בא מהחלזון. ומסביר האב"נ שלגבי ציצית שאינו אלא תשמישי מצוה אז אין דין של מן המותר בפוך, אבל בביה"מ שיש דין של מן המותר בפוך א"א להשתמש בחלזון כדי לצבוע התכלת.

דבר איסור לשמן המשחה ולקטורת הסמים

כ' הר"מ ריש הל' כלי המקדש, מצות עשה לעשות שמן המשחה שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו שנאמר ועשית אותו שמן משחת קדש. ובהל' ב מתאר הר"מ כל התהליך של עשיית שמן המשחה. וז"ל וככה עשה משה רבינו במדבר לקח מן המור והקנמון והקדה וכו' ושוחק כל אחד ואחד לבדו ועירב הכל ושרה אותן במים זכין ומתוקין עד שיצא כל כחן במים ונתן על המים שמן זית וכו' והניחו בכלי לדורות. ובהל' ג כ' המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמין בה בני אדם בכל מקום וכו'. הר"א משיג אמש"כ הר"מ שהמור בא מחיה טמאה. וז"ל א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל שכן דם חיה טמאה. אבל המור הוא האמור בשיר השירים באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף.

היתר אכילת "מוסק"

בפשטות היה נראה שנחלקו הר"מ והראב"ד האם יש דין של מן המותר בפוך בעניני ביהמ"ק. אבל אינו מוכח כלל. דהנה במס' ברכות פרק כיצד מברכים נחלקו הראשונים האם מותר לאכול "מוסק". הרא"ש מתאר שם תהליך יצירת המוסק, שמגיע מחיה ידועה שיש חטוטרא בצוארה ומתקבץ שם כעין דם ואח"כ חזר ונעשה מוסק, ומשו"ה הבעה"מ אוסרו באכילה משום איסור אכילת דם. רבינו יונה נוטה להתיר משום דעכשיו הוי פירשא בעלמא. ואע"פ שמתחילה היה דם לא חיישינן להכי, דבתר השתא אזלינן. עי"ש שמוכח היסוד דאזלינן בתר השתא, מהא דחתיכת איסור שנפל לדבש ונימוח שמותר לאכלו. והטעם משום דטבע הדבש להחזיר דבר הנופל לתוכו לדבש, א"כ החתיכת איסור נהפך לדבש. וק' הרי בתחילה היה איסור, אלא ע"כ דאזלינן בתר השתא. הרא"ש חולק וכו' שראיתו צריך ראייה, דהיינו מאן יימר שדבר איסור שהיה בדבש נהיה מותר. ועי' במ"א או"ח סי' רטז, ב שלכאורה יש להביא ראייה מבכורות (ו,ב) דחלב חידוש הוא משום דדם נעכר ונעשה חלב. הרי לן שאע"פ שנשתנה לא הותר. ואין לומר דשם הוי פירשא בעלמא ולכן הוי מותר משום שנשתנה, אבל חלב לא שהרי רבינו יונה מוכיח מדבש ושם הרי

ראויה לאכילה. אלא ע"כ שכוונת ר"י אינו משום דהוי פירשא ואינו ראויה לאכילה, אלא דהוי פירשא ואינו דם.

ולפי"ז יש לומר שלכו"ע יש דין של מן המותר בפיד במקדש, אלא שנחלקו הר"מ והר"א במחלוקת הרא"ש ור"י, שהר"מ סובר כר"י ולכן שפיר הוי מן המותר בפיד והר"א סובר כהרא"ש ולכן אין להתיר מוסק לבשמים ולקטורת.

אבל יותר נראה שאין כוונת הר"א להקשות מטעם מן המותר בפיד, אלא שאין זה ראוי והגון להכניס לעבודת הקודש דבר טמא. וז"ל **אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל שכן דם חיה טמאה**. משמע שאינו דן מצד איסור אלא שאין זה מן הראוי.

ולפי"ז אפשר ליישב קושיית הנוב"ת (סי' ג) על הכס"מ. דהנה הכס"מ תי' קושיית הראב"ד שהמוסק הוי פירשא בעלמא ולכן אין בעיא. והשיג עליו בשו"ת נוב"ת שבשלמא לגבי האיסור של ממשקה ישראל יש לומר שאם אינו ראוי לאכילה אין איסור, אבל לגבי מן המותר בפיד מבואר שאינו תלוי בראוי לאכילה אלא במין בהמה טהורה או טמאה. שהרי אפילו גידין מבהמה טמאה אע"פ שאינם ראויין לאכילה אסור לתפור בהם ס"ת. א"כ ה"ה לגבי מוסק אע"פ שנעשה פירשא בעלמא, באיסורו קיים.

ולדברינו ניהא שאין קושיית הר"א שיש איסור להשתמש במוסק, אלא שאינו ראוי וע"ז תי' הכס"מ שאם נעשה פירשא בעלמא אז אין כאן בעיא.

[ב]

בשאר מצוות

שופר של בהמה טמאה

הר"ן פ"ג דר"ה (ו,ב בדפי הרי"ף) מסופק בשופר של בהמה טמאה האם היא כשירה, היות ולא הוכשר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה. ושופר מקרי מלאכת שמים **משום דלזכרון אתי הוי כלפנים**. אלא שמסופק דאולי לפי המסקנא גם למלאכת המשכן מותר. והוא עפ"י הסוגיא שהזכרנו (שם), הרי לן שהגמ' מסופק האם הדין שלא הוכשר וכו' נאמר בתפילין או גם במלאכת המשכן.

בשו"ע או"ח סי' תקפו, א פסק רמ"א וז"ל וכן שופר מבהמה טמאה פסול. המ"א (שם ס"ק ג) מביא דברי העולת שבת שחולק על הר"ן וסובר שאין דין "מן המותר בפיד" נוהג אלא בתפילין ולא בשאר מצוות. המ"א חולק עליו עפ"י הגמ' בקידושין (לה,א) דדורש מהא דכתיב "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך-למען תהיה תורת ה' בפיד" שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. א"כ כמו שבתפילין יש דין של "מן המותר בפיד", ה"ה בשאר מצוות.

ראיות האחרונים שבשאר מצוות

אין מן המותר בפיד

אבל מלשון הר"ן משמע דדווקא בשופר הוא מסופק משום דהוי "כלפנים" ולא בשאר מצוות. וכבר עמד בזה בשו"ת חת"ס סי' לט, שהק' על המ"א מהא דמבואר (מנחות לט,ב) שמשי חייב בציצית. דאיתא התם השיראין (היינו משי) הכלך והסריקין פוטרם את מינם, וק' הרי לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' אלא ע"כ שהר"ן לא אמר אלא בשופר דהוי כלפנים, ולא בשאר תשמישי מצוה.

וכן מצאתי בשו"ת נוב"ת או"ח סי' ג שהק' על המ"א ממשנה דמס' סוכה (כג,א) שפיל כשר לדפנות, ואם איתא הרי אינו מן המותר בפיד. אבל אם נאמר ששופר שאני, אז ניהא.

אבל עי"ש (בדפוס מכון ירושלים) בהגהה מכת"י שדוחה הראיה, דאולי רק בתפילין ושופר שכל הווייתן הוא מדברים הראוין לאכילה שא"א לעשותן כי אם מבהמה וחיה, ולכן יש דין של מן המותר בפ"ך. אבל דפנות סוכה שמלכתחילה נעשים בדרך כלל מעצים ואבנים אין דין של מן המותר בפ"ך.

אבל מה שהק' השד"ח על המ"א מהא דהוא עצמו הביא בסי' ח ס"ק ו בשם השלה"ק שיש מנהג לשים עטרה של משי על לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו. מקור המנהג הוא עפ"י מה שאמרו חז"ל (ירושלמי מס' שבת פרק יב משנה ג) שרשמו על הקרשים משום שקרש שזכה להיות בצד צפון הוי תמיד בצפון. [והק' עליהם המחזה"ש שא"כ העטרה היא העיקר ואין זה בגד אלא כיסוי ראש]. וק' הרי לשיטתו גם במצוות יש דין מן המותר בפ"ך א"כ בכל מקרה אסור לשים עטרה של משי. ונראה שלא ק' מידי ששם אינו אלא היכ"ת לדעת איזה צד הוא הראש, א"כ אפילו המ"א יודה שאין חיוב מן המותר בפ"ך.

משי לתפירת יריעות ס"ת

החת"ס דן בתשובותיו (סי' לט) שלפי מה שנפסק באו"ח סי' קנג שאתנן זונה ומחיר כלב אסורים לצרכי ביהכ"נ כמו שאסורים במקדש, א"כ לכאורה ה"ה לגבי מן המותר בפ"ך, שכמו שבמקדש חייב ליהיות מן המותר בפ"ך ה"נ בביהכ"נ. ואם זה נכון אז לא מצאנו ידנו ורגלינו בביהכ"נ, שאנחנו משתמשים במשי שבא מן התולעת, ורבינו בחיי הרי כ' שלא השתמשו בו למשכן משום שצריכים מן המותר בפ"ך.

החת"ס רוצה לומר שהיות ובבית המקדש גופא מספקא ליה להר"ן האם נוהג האיסור, ומצאנו בחי' הרשב"א למס' שבת (כח,ב) שמביא בשם רבינו האי גאון שלמסקנא שהתחש היה בהמה טהורה, אז כל הדין שלא הותר מלאכת שמים וכו' לא נאמרה אלא לגבי רצועות של תפילין, אבל בבית המקדש לא היה דין שצריך מן המותר בפ"ך. א"כ היות וכל האיסור אינו אלא מדרבנן אמרינן ספק דרבנן לקולא. (ועי' בפרמ"ג בפתחה להל' תפילין שמסופק האם ברצועות של תפילין הוי מה"ת או אינו אלא מדרבנן)

אבל עי"ש שהק' דהא תינח משי לביהכ"נ אבל הרי בהלכות ס"ת (יו"ד ס' רעה,ב ורפ,א) מביא הרמ"א שהמנהג הוא לתפור יריעות הס"ת בחוטי משי, וס"ת לכו"ע הוי דבר שבקדושה וצריך מן המותר בפ"ך.

ותי' החת"ס שע"כ מיירי במשי שצבעו אותו באופן שאינו חוזר למה שהיה, ואז מקרי שנעשה בהם שינוי. וכמו שגזלן קונה בשינוי משום שאין זה החפץ שגזל, ה"נ לגבי האיסור בדבר שאינו מן המותר בפ"ך, אין זה הדבר הנאסר. ובסוף התשובה מביא שבאמת הבני יונה אוסר לתפור היריעות בחוטי משי מה"ט, אבל מתיר לתפור היריעות להעמודים בחוטי משי הואיל ומעיקר הדין לא צריך לתפרם כלל.

היתר אכילה או ראויה לאכילה

זהב במלאכת שמים

ועי"ע בשו"ת נו"ב סי' א' דדן על אלו שמורחים התפילין בטיח ועי"י זה נתפס השחרות מאוד טוב. השואל רצה לפסול, ואחד מן הטעמים הוא משום דציפם זהב פסול, שלפי הבנת השואל מדובר בתפילין העשוין מעור אלא שיש זהב על גביהן. והבעיא היא בזה שאינו הבית רואה האויר. א"כ ה"ה תפילין שיש עליו טיח. אבל עי' בנו"ב שמוכיה מכמה ראשונים שהכוונה שהבית עצמה עשויה מזהב. והטעם שהיא פסולה כ' רש"י למס' מגילה (כד,ב) וז"ל ציפן זהב - נמי כתיב למען תהיה תורת ה' בפ"ך (שמות יג) שיהא הכל מבהמה טהורה.

וכבר השיג עליו רע"א בתוס' רע"א (למסכת מגילה) שאיפה כתוב שאסור לאכול זהב. ועי' בשפת אמת למס' שבת שתי' שמן המותר בפיו לומדים גם שצריך להיות ראוי לאכילה. אבל כבר הק' הערוך לנר (מכות יא,א) שא"כ למה מותר לתפור בפשתן. ולפי מש"כ החת"ס ונו"ב שתלוי במין טהור, אז אפשר לומר שגם פשתן נחשב מין אוכל שהגרעינים שלהם ראוי לאכילה. (ועי' בערוך לנר שתי' כעין זה) אבל במנחות (מב,ב) ד"ה פסולות כ' רש"י וז"ל דתיק של עור בעינן דאפילו קשירתן אינן אלא רצועות במינן כדאמרינן בהקומץ. וברש"י למס' סנהדרין (מח,ב) כ' שפסול משום הלכה למשה מסיני. בסוף התשובה כ' הנו"ב שאם מערבין בהטיח עצמות של פיל אז בוודאי אסור להשתמש בהטיח דבעינן מן המותר בפיו. אבל אח"כ הסתפק דאולי נאמר חזותא לאו מילתא היא, ויהיה מותר שאין כאן אלא חזותא, אבל בכל זאת נוטה להחמיר. ועי' ברבינו בחיי שהתחלנו בו שנוקט להדיא שגם "בחזותא" יש בעיא של מן המותר בפיו. שהרי הק' מתולעת שני, ותי' שאינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכם. אבל בלא"ה היה בעיא של מן המותר בפיו, אף שאין כאן אלא "חזותא". ויש לתמוה על החת"ס ביו"ד סי' רעו שהביא דברי רבינו בחיי והק' מתולעת שני ותי' שחזותא לאו מילתא היא, ולא הזכיר שרבינו בחיי בעצמו מתוך בדרך אחר. ועי' בנוב"ת סי' ג' (תשובה מבנו) שהביא ספיקת אביו הנ"ל, אבל רצה להוכיח מהפר"ח (הובא לעיל) שדן על דברי שו"ת הר"ן ומסיק הואיל והגמ' (ב"ק קא,א) מסופק אז בדאורייתא מחמירים, וכאן הו"ד דין דאורייתא. (ודלא כספיקת הפרמ"ג) בשו"ת נוב"ת (שם) דן לגבי משיחת רצועות התפילין בשומן דג טמא. ועי' שרוצה להתיר עפ"י המדרש (ילקוט פ' בא קפז) שבזכות "ולכל בני לא יחרץ כלב לשונו" זכו הכלבים שהצואה שלהם ישתמש לעבד עורות לתפילין, א"כ ה"ה שומן של דג טמא. ובהגהה מכת"י רצה לדחות הראיה דשם הו"י פירשא בעלמא, ולכן נחשב מן המותר בפיו. אבל דוחה הסברא משום שאינו תלוי בהיתר בפועל אלא במין טהור. וזה כדברי החת"ס בתשובה הנ"ל שלגבי מן המותר בפיו תלוי בהמין, ולא בהיתר אכילה בפועל. עוד כ' לדחות הראיה דשם לא נשאר מהצואה כלום בהעורות, משא"כ בהשומן של הדג. (ועי' בסוף התשובה שיש חולקים עליו דשפיר מקרי שנשאר מהצואה. ואמ"ל.)

שמן האסור באכילה

לנר שבת וחנוכה

עי' בהגהות מהרצ"ח למס' שבת (כא,א) על הא דאיתא שם ששמנים ופתילות שמותר להדליק בהם בשבת מותר להדליק בהם בחנוכה, הרי לפי שמואל שמן קיק היינו שמן מעוף ששמה קיק, ובחולין (סג,א) נחשב קיק בין העופות הטמאות, א"כ איך מדליקין בהם נרות חנוכה הרי בעינן מן המותר בפיו. ומכאן רוצה להוכיח דלא כמ"א ורק בתשמישי קדושה יש דין מן המותר בפיו ולא בתשמישי מצוה.

אבל השד"ח מערכת חנוכה אות יד מביא בשם שו"ת בית יצחק (יו"ד סי' קמה) שמותר להדליק נר חנוכה בשמן שיש בהן תערובת של שומן חזיר. טעם ההיתר הוא שאע"פ שבעינן מן המותר בפיו זה אינו אלא בדבר הקיים אבל בדבר העומד לשריפה לא, דאז ליכא בזיון ל"מלאכת שמים". ועי' ש שהוכיח מירושלמי למס' סוטה שאין כותבין מגילת סוטה על עור בהמה טמאה, משום החשש שבסוף לא תשתה ונמצא השם גנוז בעור בהמה טמאה. אבל בלא"ה היה מותר, והא אינו מן המותר בפיו. (ושם יותר גרוע שכתוב פרשה של תורה, וע"ז נאמר "למען תהיה תורת ה' בפיו" מן המותר בפיו) אלא ע"כ שלגבי דבר העומד לשריפה אין את הדין של מן המותר בפיו.

ולפי"ז מיישב קושיית המהרצ"ח משמן קיק שהואיל והשמן של נר חנוכה עומד לשריפה
אין קפידא של מן המותר בפיו.